Працяжнік паміж часткамі ў бяззлучнікавых складаных сказах
Урок беларускай мовы ў 9 класе

Н. Я. Бурко,
настаўнік беларускай мовы і літатаратуры
першай катэгорыі
базавай школы № 3 г. Полацка

Мэты:

❒ *адукацыйная:* стварыць умовы для замацавання ведаў аб правілах пастаноўкі працяжніка паміж часткамі ў бяззлучнікавых складаных сказах; садзейнічаць выпрацоўцы ўменняў правільна пунктуацыйна афармляць бяззлучнікавыя складаныя сказы, інтанаваць іх; спрыяць удасканаленню ўменняў вызначаць межы прэдыкатыўных частак, будаваць бяззлучнікавыя складаныя сказы з простых, заўважаць і выпраўляць памылкі ў пастаноўцы знакаў прыпынку паміж часткамі ў бяззлучнікавых складаных сказах;

❒ *развіваючая:* спрыяць развіццю ўменняў працаваць у парах, групах і самастойна; спрыяць развіццю ўмення знаходзіць і выпраўляць памылкі ў чужым і ўласным пісьмовым выказванні, ацэньваць сваю працу на ўроку; садзейнічаць развіццю маўлення вучняў; дапамагчы вучням у фарміраванні чуйнасці да роднай мовы;

❒ *выхаваўчая:* спрыяць выхаванню ў дзевяцікласнікаў цікавасці да народнай і літаратурнай спадчыны беларусаў.

Тып урока: урок замацавання ведаў, уменняў і навыкаў.

Абсталяванне: запісы на дошцы, індывідуальныя лісты з заданнямі.

Эпіграфы

1. Не спяшы языком – паспяшай справай. *(Прыказка)*
2. Розум будзе – прыйдзе шчасце. *(Прыказка)*
3. З разумным павядзешся – розуму набярэшся, з дурнем – свой страціш. *(Прыказка)*
4. Лёгкі здабытак – лёгкі пражытак. *(Прыказка)*
5. Ад навукі спрытнеюць розум і рукі. *(Прыказка)*

Ход урока

I. Арганізацыйны момант

Стварэнне станоўчай эмацыянальнай атмасферы на ўроку: настаўнік вітаецца з вучнямі, жадае поспехаў у працы, просіць усміхнуцца адзін аднаму і сесці за парты.

II. Паведамленне тэмы ўрока і яго мэты

1. Настаўнік агучвае тэму ўрока, адзначаючы, што гэта другі ўрок у сістэме ўрокаў па вывучэнні правілаў пастаноўкі працяжніка паміж часткамі ў бяззлучнікавых складаных сказах.

2. Настаўнік паведамляе тэму ўрока.

3. Настаўнік прапануе вучням самім акрэсліць задачы для ўрока. Вызначэнне задач праходзіць у выглядзе гульні «Так ці не».

1) Нам неабходна замацаваць веды аб правілах пастаноўкі працяжніка паміж часткамі ў бяззлучнікавых складаных сказах *(так).*

2) Неабходна вучыцца правільна пунктуацыйна афармляць бяззлучнікавыя складаныя сказы, іх інтанаваць *(так).*

3) Неабходна замацаваць веды аб правілах пастаноўкі кропкі з коскай паміж часткамі ў бяззлучнікавых складаных сказах *(не).*

4) Неабходна ўмець выконваць разнастайныя практыкаванні ў межах прапанаванай тэмы *(так).*

5) Неабходна паспяхова выканаць тэставае заданне ў канцы ўрока *(так).*

6) Неабходна атрымаць добрую адзнаку за працу на ўроку *(так).*

4. Праца з эпіграфамі *(настаўнік звяртае ўвагу дзевяцікласнікаў на эпіграфы, паведамляе, што кожны вучань у працэсе ўрочнай дзейнасці павінен выбраць для сябе прыказкі, змест якіх адпавядаў іх працы на ўроку).*

III. Праверка дамашняга задання

1. Праверка ведання тэарэтычнага матэрыялу. Лінгвістычнае паведамленне вучняў па тэме «Правілы пастаноўкі працяжніка паміж часткамі ў бяззлучнікавых складаных сказах» *(2–3 вучні).*

2. Праверка пісьмовага дамашняга задання *(робіцца выбарачная праверка).*

IV. Праца па тэме ўрока

Вучням прапануюцца лісты з заданнямі.

1. Суаднясіце бяззлучнікавыя складаныя сказы з сэнсавымі адносінамі, што ўзнікаюць паміж часткамі ў бяззлучнікавых складаных сказах *(праца ў парах)***.**

1) Цягнік нячутна крануўся – пабегла назад прывакзальная плошча. 2) Адны днямі корпаюцца на градах, другія бегаюць у бліжэйшы лясок у грыбы, некаторыя проста вылежваюць у гамаку – звычайнае лета ў дачным пасёлку. 3) Умееш быць сябрам – людзі ўмеюць гарнуцца да цябе. 4) Віця пашпацыраваў па тратуарах, пахадзіў па парку – весялей не стала. 5) Засмяялася – званочак зазвінеў. 6) Хай пойдзе суткі цёплы дождж – папараць зазелянее і дагоніць малады сасняк.

Адносіны: *а) супрацьпастаўлення; б) умовы, часу; в) хуткая змена падзей або вынік; г) абагульненне папярэдніх частак; д) параўнанне.*

Д а в е д к а: 1) – в); 2) – г); 3) – б); 4) – а); 5) – д); 6) – б).

2. Дыферэнцыраваная праца

Варыянт 1. Запішыце (прачытайце) сказы, на месцы пропускаў пастаўце знакі прыпынку. Растлумачце іх пастаноўку *(вучні працуюць пад кіраўніцтвам настаўніка)***.**

1. Будзільнік зазвінеў_Дзімка расплюшчыў вочы, аднак уставаць не спяшаўся. 2. Рыгор успомніў_з Раманам яны пазнаёміліся на гастролях у Маскве. 3. Гультай за работу_мазоль за руку. 4. Няма народаў малых_бываюць малыя паэты. 5. Пахнуць па-хатняму грады_сакочуць конікі_стаіць жніўны месяц.

Варыянт 2. Прачытайце сказы. Выпраўце памылкі (дзе трэба) у пастаноўцы знакаў прыпынку паміж часткамі бяззлучнікавых складаных сказаў. Запішыце выпраўленыя сказы. Праверце сябе па эталоне *(вучні працуюць кожны самастойна)***.**

1. Ступіш на ганак: пад нагамі ўгнуцца і зарыпяць старыя дошкі. 2. Побач з пшаніцай пасеялі лён, побач з рабінай красуецца клён. 3. Мы ўдваіх паспрабавалі ламаць дзверы; нічога не выходзіла. 4. Закаханых packседзець было нельга – яны не развіталіся да світання. 5. Сонца падымалася вышэй – пад яго промнямі выпаралася раса.

Эталон

1. Ступіш на ганак – пад нагамі ўгнуцца і зарыпяць старыя дошкі. 2. Побач з пшаніцай пасеялі лён, побач з рабінай красуецца клён. 3. Мы ўдваіх паспрабавалі ламаць дзверы – нічогане выходзіла. 4. Закаханых пераседзець было нельга: яны не развіталіся да світання. 5. Сонца падымалася вышэй – пад яго промнямі выпаралася раса.

Варыянт 3. Перабудуйце простыя сказы ў бяззлучнікавыя. Расстаўце знакі прыпынку *(вучні працуюць у групе)***.**

1. Вецер суняўся. Завея скончылася. У цёмным небе з’явіўся месяц. 2. Па лесе імчаўся гул. Пачалася навальніца. 3. Закончыўся рабочы дзень. Усе заспяшаліся дадому. 4. Света прыслухалася. Чуваць гуллівая песня шпака каля новай шпакоўні.

Хвілінка адпачынку

1. Вучні разам з настаўнікам выконваюць зарадку для вачэй.

2. Вучням прапануецца адгадаць загадкі, што маюць будову бяззлучнікавых складаных сказаў.

1. Пакаціўся клубок, рассыпаўся гарох, пачало світаць – не было чаго збіраць. *(Месяц і зоркі на небе.)*

2. Круглы, як сонца, шыпіць пад ім донца. Падрумяніцца бачок – скоціцца пад ручнічок. *(Бліны, аладкі.)*

3. Адзін лье, другі п’е, трэці расце. *(Дождж, зямля, трава.)*

4. Тоўсты тонкага паб’е – тонкі што-небудзь прыб’е. *(Малаток і цвік.)*

3. Графічны дыктант

Настаўнік чытае бяззлучнікавыя складаныя сказы, а вучні прастаўляюць у сшытках толькі знакі прыпынку паміж часткамі ў бяззлучнікавых складаных сказах. *Адзін вучань выконвае заданне на дошцы, а потым, пасля праверкі настаўнікам, вучні робяць самаправерку ў сваіх сшытках.*

1) Кончыўся дождж – усе зноў узяліся за працу **(–)**.

2) Калыхаліся палахлівыя чароты, пагойдваліся стройныя сітнякі, лес шапацеў лісточкамі – усё гэта злівалася ў прыгожую музыку **(, , –)**.

3) Тут спрадвеку павялося: жаданых гасцей сустракалі хлебам-соллю **(:)**.

4) Густа зацвіў чабор на пясчаных узгорках, трава на заліўных лугах паднялася ў пояс **(,)**.

4. Тэставае заданне

1) Адзначце бяззлучнікавыя складаныя сказы, у якіх на месцы пропускаў трэба паставіць працяжнік:

а) Алесь зразумеў … нервовасць Кастуся можа сапрсаваць справу.

б) Вецер загуляе … хвойнік, лозы гнуцца.

в) Не туман на рацэ плыве … прыдрамалі ў цясніне аблокі.

г) Любіце працу … у ёй найбольшы смак жыцця.

2) Адзначце схему, якая адпавядае сказу. Знакі прыпынку не пастаўлены:

Кранеш галінку … мокрая гронка язміну асыпаецца пялёсткавым дажджом.

а) [ ], [ ].

б) [ ]: [прычына].

в) [ ] – [час, умова].

г) [ ] – [вынік, вывад].

А д к а з ы: 1) б), в); 2) г).

V. Падвядзенне вынікаў урока

1. Спачатку вучні даюць ацэнку сваёй працы на ўроку, вызначаюць, ці выкананы задачы, прагназуюць вынікі выканання тэставага задання, а затым настаўнік робіць свае заўвагі, паведамляе, што выніковая адзнака будзе выстаўлена пасля праверкі тэстаў.

2. Вучні (па жаданні) агучваюць прыказкі, якія яны выбралі для сябе, тлумачаць іх сэнс і знакі прыпынку.

VI. Рэфлексія

Калектыўнае чытанне верша Людмілы Кебіч «Маладому Беларусу»:

Малады чалавек!

Што нясе табе век?
Што дасі яму ты менавіта?
Разбурэнне і жах
У дзіцячых вачах,
Родны край, ціхім жалем спавіты?

Малады мой Сакол!
Азірніся вакол –
Адчуваеш, твой час наступае.
Беларускі Ікар,
Гэты сіні абшар
Тваё мужнае сэрца чакае.

Беларус малады!
Зазірні праз гады –
Можа, хопіць нам кпінаў і здзекаў?!
Успрымі як прымус –
Тут твая Беларусь,
Кроч адважна, як крочыў спрадвеку.

VII. Дамашняе заданне

1. Паўтарыць тэарэтычны матэрыял па памятках.
2. Практыкаванні 143, 147 (на выбар).

Літаратура

1. **Беларуская мова:** вучэбны дапаможнік для 9-га класа агульнаадукацыйных устаноў з беларускай і рускай мовамі навучання / Н. М. Гардзей [і інш.]; пад рэд. Н. М. Гардзей. – Мінск: Нац. ін-т адукацыі, 2011. – 264 с.

2. **Зборнік беларускага фальклору**: з гукавым электронным дадаткам. – Мінск: Выш. шк., 2010. – 254 с.

3. **Краіну родную люблю**: зборнік паэзіі: для ст. шк. узр. / уклад. М. Мінзер. – Мінск: Літ. і маст., 2010. – 280 с.

4. **Цыбульская, С. І.** Беларуская мова: 9-ы клас: рабочы сшытак: практыкаванні для павышэння пісьменнасці і паспяховасці / С. І. Цыбульская. – Мінск: Сэр-Віт, 2017. – 144 с.